

חרב אמנון פרנקל

משה רבנו - תחילת דרכו במצרים

באור חפסוקים בשמות ב, יא-טו

יא. ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלתם וירא איש מצרי
מכה איש עברי מאחיו

ויהי בימים ההם

מה באו מלים אלו ללמדנו? כלום היה הכתוב חסר אילו היה פותח ב"ויגדל משה ויצא אל אחיו"? כן, שהרי באלו ימים הכתוב מדבר? בימים המוזכרים קודם: (שמות ב, י) "ויגדל הילד ותבאהו לבת פרעה ויהי לה לבן", כשגדל משה בבית המלכות, וכבדוהו כל בית פרעה וייראו מפניו¹, בימים ההם היה משה המועמד לרשת את פרעה ולהיות מלך מצרים - ולמעשה שליט על העולם כולו², ובכל זאת לא גבה לבו ולא הסתיר פניו מאחיו המוכים, אלא אדרבא - נצל את מעמדו והשפעתו למענם.

ויגדל משה

הלא כבר כתיב "ויגדל הילד? אמר רבי יודנה בר"א: הראשון לקמה והשני לגדולה - שמינהו פרעה על ביתו.

(רש"י)

ובמדרש תנחומא גירסה שונה -

למעלה - בקומת, למטה - בגדולה, מה היתה גדולה, שיצא אל אחיו.²

פטורים אנו מלהתלבט בין הגרסאות אם גדולתו היתה שמינהו פרעה על ביתו או בכך שיצא אל אחיו, שהרי אצל משה רבנו זה היינו הך. כל גדולה שיש לו משמשת לצורך אחיו, וגדולתו האמיתית היא בכך שהמינוי על בית פרעה משמש אצלו אך ורק לצורך היציאה לעזרת אחיו.

ויצא אל אחיו וירא בסבלתם

נתן עיניו ולבו להיות מצר עליהם

(רש"י)

1. ספר הישר. מובא בתורה שלימה [פג].

2. אע"פ שמו"ר א, כ; ילקוט שמות קסה; קדמוניות היהודים א, 96.

2א. וכ"ה הגירסה במהדורה חדשה של תנחומא מכת"י בגנזי שכטר ח"א דף ק"ג.

לא הסתפק משה בהשתתפות רגשית-פסיבית בסבלם, אלא -

"וירא בסבלותם" - מהו "וירא", שהיה רואה בסבלם וזוכה ואומר חבל לי עליכם מי יתן מותי עליכם, שאין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט. והיה נותן כתפיז ומסייע לכל אחד ואחד מהן.

(שמות רבה)

את דרך הסיוע של משה "לכל אחד ואחד מהן", יש להבין כפשוטו על פי מדרש שמו"ר שם - משה ניצל את מעמדו בבית פרעה, ובמסווה של דאגה לניצול מירבי של כוח העבודה של ישראל, תיקן תקנות להקל מעליהם את העבודה, לתת לכל אחד עבודתו הראויה לו, ולנוח יום אחד בשבוע - בשבת.

בנוסף להקלת העומס הפיזי, דאג משה לעידודם הרוחני של ישראל, וכמ"ש בשלשלת הקבלה ערך משה (ומובא בתורה שלמה [צ"ג]) שמש"ר היה מראה ספר איוב ודורשו לזקני ישראל למען ילמדו כי יש תקוה לכל בוטח בה'. וכן את השבת ניצלו ישראל לא רק למנוחה כי אם גם לחיזוק ועידוד³.

מלמד שהיו משתעשעין בהן משבת לשבת לומר שהקב"ה גואלן, לפי שהיו נחים בשבת.

(שמו"ר פ"ה, כב)

ויצא אל אחיו... איש עברי מאחיו

ביטוי האחוה הנכפל בפסוק מסביר לנו את המקור למסירות נפשו של משה להצלת אחיו. על ביטוי זה להדהד היטב באוזנינו בקראנו את הפסוקים הבאים.

יב. ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי ויטמנהו בחול.

על מנת לבדוק אם אין איש, הרי ברור שהיה על משה לפנות כה וכה, מדוע אם כן כותבת זאת התורה⁴? ואולי גם פה מבטאת הלשון "וירא" ראייה פנימית והבנה עמוקה, וכפי שלמדנו לעיל עמש"כ "וירא בסבלותם". ועדיין צריך להבין פשר הדברים. ועוד קשה - כיצד משתמש הכתוב בלשון ראייה על השלילה וההעדר, היה לו לומר - ולא ראה איש⁵.

3. אף פרעה בחכמתו להרע הבין מאוחר יותר את חשיבות השבת לבני, ועל כן ביטל זאת, וכמ"ש במדרש - "תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו" וגו' - אל יהו משתעשעין ואל יהו נפישין ביום השבת" (שמו"ר פ"ה כב; תנחומא וארא ו').

4. רא"ם; גור אריה; כתב וקבלה.

5. כתב וקבלה; יפה תאר. והעירני גיסי, חגי שנהב, שאולי יש ליישב ולפרש את הלשון "וירא" כמתייחסת באופן חיובי אל המציאות שמשה רצה בה. הוא קיווה שלא יהיה שם איש, וכך אכן היתה המציאות שנגלתה לעיניו - "וירא כי אין איש".

קשיים אלו ואחרים⁶ קוראים לנו לצעוד לאורו של המדרש (שמו"ר) ולראות כיצד הולך ומתברר חיוב מיתתו של המצרי.

"יפן כה וכה" – ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה.

אך עדיין אולי יזכה המצרי בדינו בזכות מישהו מזרעו?

ראה שאין תוחלת של צדיקים⁷ עומדת הימנו ולא מזרעו עד סוף כל הדורות.

מתלבט משה, אולי יקנאו אחרים את קנאת ה' והוא לא יצטרך כבר עתה להסיר את המסוה מעליו, שהרי סיכון כרוך בכך לא רק לו, אלא אף לעם אשר תחת חסותו.

ר"י אומר – כי אין איש שמקנא לקב"ה ויזדגג.

עתה, נחתם סופית דינו של המצרי –

ויך את המצרי

במה הרגו? ר' אביתר אומר הכהו באגרוף, וי"א מגרופי של טיט נטל והוציא את מוחו.

(שמו"ר)

ניזכר במדרש שלמדנו לעיל "ש אין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט והיה נותן כתפיו ומסייע לכל אחד ואחד". המדרש שם מצייר כיצד משה מוסר נפשו על ישראל, נותן כתפיו וברחמנות רבה מסייע לכל אחד ואחד מהם במלאכת הטיט הקשה. המדרש אצלנו מתאר כיצד אותו משה הרחמן יודע בשעת הצורך ללוש גבורה, ו"להתאכזר" אל המצרי ולהרגו על מנת להציל את אחיו העברי. נשים לב – לפי המדרש, הריגתו את המצרי היתה באותו כלי שבו עזר לאחיו בעבודת הטיט הקשה, יתכן שמטרת המדרש להדגיש שהסיבה למעשים שונים אלו היא אחת⁹ – המסירות לאחיו והנשיאה בעול

6. אפשר היה להוסיף ולהקשות – אם אמנם לא היה איש שראה את מעשהו, כיצד נודע הדבר? אך על כך אפשר לאמר בפשטות שהעברי המוכה סיפר זאת, כפי שמובא בחלק מן הפרשנים. עוד יש לאמר שמשוה חשש רק מאנשים מצריים שיראו את מעשהו, ולא שיער שדווקא אנשים עברים ילשינו. וכן בלק"ט: "כי אין איש ממשפחת איש ציד". וראה באותו גר על דברי אונקלוס שתרגם "גבר" ולא "אנש".
7. ברש"י כתב: "כי אין איש עתיד לצאת ממנו שיתגייר". והקשו עליו – דהרי יצא ממנו המגדף. ולפי הגירסה כאן לא קשה, דדווקא אילו היה יוצא מזרעו איש צדיק היה ניצל המצרי, ולא די באיש בבעלמא. וכן פירשו חלק ממפרשי רש"י בדבריו.
8. מעניינת הערתו של המהרז"ץ המפנה אותנו לנבואת מיכיו בן ימלא, בה משתמש הנביא ג"כ בלשון "כה וכה" לתאור דיון בצבא השמיים: "ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עמד עליו מימינו ומשמאלו, ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפל ברמת גלעד, ויאמר זה בכה וזה אמר בכה" (מל"א כב, יט).
9. שלשה דברים נתן משה נפשו עליהם ונקראו על שמו... נתן נפשו על ישראל, נקראו על שמו שנאמר (שמות לב, ז) "לך רד כי שחת עמך". והיכן מצינו שנתן נפשו עליהם, שנאמר "ויך את המצרי". ומכילתא בשלח מסכתא דשירה פ"א

עימהם, העוברות כחוט השני בחייו של משה מיום עמדו על דעתו, וכעין שדרשו חז"ל על דוד המלך במועד קטן (טז, ב) המכונה גם בשם עדינו העצני - "כשהיה יושב ועוסק בתורה היה מעדן עצמו כתולעת, ובשעה שיוצא למלחמה היה מקשה עצמו כעץ על שמונה מאות חלל בפעם אחת".
דעה נוספת במדרש המסבירה כיצד הרג את המצרי -

רבנן אמרי - הזכיר את השם והרגו, שנאמר: "הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי".

(שמו"ד)

כדי לנסות ולהבין יותר מדרש זה, נחזור ונעיין בפסוקים, ונבחין בהבדל לשוני בעל משמעות רבה.

וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי.

במבט הראשוני, לפני העיון וההתבוננות כה וכה, היה נראה שיש כאן איש - "איש מצרי", וכל האנשים שבמקרא לשון חשיבות¹⁰. אולם במבט מעמיק יותר ראה משה ש" אין איש עתיד לצאת ממנו שיתגייר". נגמר תפקידו של מצרי זה עלי אדמות ואין לו עוד זכות קיום. ולאורו של השם המפורש היוצא מפי משה בקדושה ובטהרה מתגלה אמת רוחנית זו בפועל המציאות - "ויך את המצרי". לא עוד "איש מצרי", כי אם מצרי גרידא - "כי עפר אתה ואל עפר תשוב", וכעין שאמרו חז"ל באיכה רבתי כלפי טיטוס - "קמחא טחינא טחינת", כיון שהוא החרیب מקדש של מטה רק לאחר שעוונותינו החריבו כבר מקדש של מעלה. כלומר - האמת הרוחנית קודמת להתגלותה בפועל המציאות והיא הסיבה למציאות זו. (הדברים מוסברים בהרחבה בנפש החיים שער א' פרק ד').

ויטמנהו בחול

ויטמנהו בחול - שלא היה שם אלא ישראל, טמנו בפניהם של ישראל שנמשלו לחול, אמר להם - אתם משולים בחול, מה חול אדם נוטלו מכאן ונתנו לכאן ואין קולו נשמע. כך יטמן הדבר ביניכם ולא ישמע.

(שמו"ד)

מפרשי המדרש, המהרז"ו והיפ"ת, מסבירים את ההכרח של חז"ל לדרוש שלא כפשוטו, דאל"כ יקשה מדוע לא כתוב "ויקברהו", כדרכו של המקרא בכל מקום ומדוע בכלל טורח הכתוב לספר היכן טמן אותו?
על השאלה הראשונה נראה שאפשר לאמר ש"קבורה" היא לצורך הנקבר, ו"הטמנה" היא הסתרה והצפנה מפני הרואים, ומובנת הלשון "ויטמנהו בחול".
על השאלה השנייה - מדוע טרח הכתוב לספר היכן טמן אותו, היה אפשר לאמר שבא ללמדנו הכרת הטוב של משה וכדברי רש"י על הפסוק "אמר אל אהרן נטה את מטך

9א. כל זאת שמעתי מגיסי חגי שנהב.

10. כדברי רש"י כל הפסוק "כלם אנשים" במדבר יג ג.

והך את עפר הארץ והיה לכנם" (שמות ח, יב) - "לא היה העפר כדאי ללקות ע"י משה לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול, ולקה ע"י אהרון". אלס שס רק זו היתה מטרת הפסוק אצלנו היה לו לאמר ויטמנהו בעפר, כלשון הכתוב אצל מכת הכינים, ומדוע שינה ונקט "ויטמנהו בחול"! לכן דרשו חז"ל את דרשתם.

יג. ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה רעך

ויצא אל אחיו וירא בסבלתם...

ויצא ביום השני

שתי יציאות הקשורות אחת לחברתה. ביציאתו הראשונה ראה את גודל סבלם של ישראל, וביציאתו השניה ראה את הסבה לכך - "שני אנשים עברים נצים" - מצב של פירוד וריב בישראל.

שני אנשים עברים נצים

אמר ר' יחנן משום רשב"י, כל מקום שנאמר נצים ונצבים, אינן אלא רתן ואבירם.

(גדרים סד ע"ב)

מנין שהיו אלו דתן ואבירם?

המפרשים מביאים גזירות שוות ודיוקים מלשון הפסוק. ואולם יתכן שיסוד הדבר הוא "כל מה שאתה יכול לתלות ברשעים תלה"¹¹, כנראה במטרה ללמד זכות על כלל ישראל מתוך הבנה אמיתית את מהותו - "ישראל אין ראוי להן להיות בעלי לה"ר. אילולא רשעים לא יצא הדבר לעולם"¹².

שמה תקשה - והרי "כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות"¹⁰, וא"כ איך יתכן שיקראו דתן ואבירם בשם של חשיבות - "אנשים עברים"?

אבל העיקר הוא כי סתם אנשים הוא נדאי צדיקים בכל מקום כי לשון איש הוא בא בכ"מ על שהוא בעל דבר... וכל בעל דבר הוא חשוב, ומ"מ כשהוא בא אצל רעה כמו כאן הרי הוא בא על בעל דבר לרעה.

(גור אריה)

נרחיב מעט -

"אנשים" כלשון של חשיבות מציין רק את עוצמת הכוחות והכשרונות. אמנם הפיתוח והניצול של כוחות אלו, פעמים הוא לטובה ופעמים לרעה. השמוש באותה לשון לשתי משמעויותיה - "אנשים" - מבליט את הבחירה החופשית לגבי הכוון של פתוח הכוחות.

עצם הכח האישי וההזרמה הנפשית הוא כח טבעי, והוא תלוי בהכשר. אם מכשירים אותו ע"י קודש עליון הוא מתעלה, ואם עוזבים אותו בעינו, ונמסרים אליו כמו שהוא, נופלים על ידו לעמקי זוהמת ע"ו... וזה דרכם של חכמי ישראל מעולם, לא להקטין את ערכם האישי של הרשעים הגדולים כ"א להראות את

11. מדרש אבכיר מובא בילק"ש ח"א רמז קס"ה; וכעין זה בסדר אליהו רבה פ"ח.

12. מדרש אבכיר.

גדל כחם ולבאר שבכל גדלם השחיתו בהשתקעם בטומאתם. וכן נאמר על בלעם: "בישראל לא קם אבל באה"ע קם, ומנו - בלעם"¹³. והיינו גדל עוך (-עוצמת כוחות) אלא מצד הרע וההיפוך.

(ואגרות ראי"ה ב, לד)

יד. ויאמר מי שמך לאיש שר ושפט עלינו הלהרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר מי שמך לאיש שר ושופט וכר - ובשלש לשונות הללו שדברו כנגד משה מצינו שלקח עטרה.

הם אמרו לו: "מי שמך לאיש", מצינו שנקרא איש שנא: "והאיש משה ענו מאד",

ונקרא שר שנא: "באר חפרוה שרים כרוה נריבי עם",

ונקרא שופט שנא: "ישיב משה לשפוט את העם".

(חמדת ימים בשם רז"ל)

ננסה להעמיק מעט - לא במקרה השתמשו דתן ואבירים באותן לשונות אשר כנגדן לקח משה עטרה. ראינו כבר שהם לא היו אנשים פשוטים. עיניהם החדות הבחינו כבר עתה בתכונות הנפש הגנוזות במשה, אשר על שמן נקרא אח"כ - "איש", "שר" ו"שופט". הם הכירו בגדולתו של משה עוד לפני שאר העם, אבל לא השלימו עם מנהיגותו ההולכת ומתגלה ומאפילה עליהם, ובמר ליבם זעקו:

"מי שמך?"

ועל מי?

"עלינו!"

ובמדרש תהילים (פרק ק"ו) באה לידי ביטוי ברור התחרות של דתן ואבירים במשה ואהרון, וזו לשון המדרש: "בקשו ישראל במדבר למנות דתן במקומו של משה נתנה ראש ונשובה מצרימה. ומה גרם לעכבם לתפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירים".

אכן, לא היו הם אנשים פשוטים. דבריהם היו כעין נבואה על משה העתיד ליקח עטרה בשלש לשונות אלו "איש שר ושפט", אולם רשעותם שלא השלימה עם מנהיגותו ושאלה "מי שמך" הביאה לנבואתם בהמשך הדברים: "הלהרגני אתה אומר" - נתנבאו על עצמן שבאמירה הוא מבליעו, שנא' (במדבר טז, ל) "ואם בריאה יברא ה'"

(מדרש אבכיר).

הלתרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי

האמנם חשש הרשע שמא יהרגנו משה כשם שהרג את המצרי?! הרי אין הנידון דומה לראיה. שם הציל משה את אחיו העברי מיד מכהו המצרי שבקש להרגו, ומה הדמיון לריב גרידא בין אנשים עברים? ואולי צריך לומר שאף פה הגיעו הדברים עד לכדי עסקי נפשות, וכמו שכתוב במדרש שמו"ר: "נצים - שהיו מתכוונין להרוג זה את זה

13. ע"י ספרי שילהי ברכה: של"ה פ' בלק.

כמה דתימא: (דברים כא, יא) 'כי ינצו אנשים יחדיו' - וא"ר אלעזר במצות של מיתה הכתוב מדבר.

עוד אפשר לומר - "כל הפוסל במומו פוסל" - חשב הרשע שכשם שאצלו עצמו אין מרחק רב בין דבור קשה אל הזולת לבין הריגתו, כך הוא גם אצל משה, ומאחר שמשה דבר אליו קשות "רשע למה תכה רעך", יש לחשוש שיקום ויהרגנו. המפרשים עונים על השאלה בדרכים נוספות. (עי' ברמב"ן שכתב ג' פירושים, ועי' בגור אריה, באברבנאל, בנצי"ב ועוד.) אמנם אף אחר ההסברים שנאמרו, נראה שעדיין אנו נזקקים לדבריו של הנצי"ב (העמק דבר לפסוק יד):

דבשביל שקרא אותו רשע היה רחוק ממנו למסרו למלכות שהוא סכנת נפשות ממש, אבל מצא עליה לחשוב כי משה חושב להרגו, וא"כ - הבא להרגך השכם להרגו, וזהו דרך רשעים בכל עת למצוא טענה על רשעתם;

ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר

היה משה מהדרה בליבו ואומר מה חסאו ישראל שנסתעבדו מכל האומות, כיון ששמע דבריו אמר - לה"ר יש ביניהן, היאך יהיו ראויין לגאולה. לכך אמר "אכן נודע הדבר" - עתה ידעתי באיזה דבר הם משתעבדים.

(שמו"ר)

בפשטות אפשר היה להבין כמשמעו - נודע דבר הריגת המצרי ע"י משה. המדרש לא הסתפק בכך, מדוע? מהרז"ו - "שאם כפשוטו עדיין לא נודע עד שהלכו ואמרו", כלומר, עד שהלשינו עליו בפני פרעה. אמנם, אם מחמת קושיה זו בלבד, נראה שעדיין אפשר להבין כפשוטו, ואף שעדיין לא נודע דבר ההריגה לפרעה, הרי זה כבר נודע ברבים ויצא מרשות היחיד של משה והאיש המוכה, ולזאת התכוין משה באמרו: "אכן נודע הדבר". המלבי"ם מדייק כהסבר המדרש מהמלים "ויירא משה" - "שמשה לא היה מתיירא, אחר שעשה זאת כפי הדין להציל את המוכה, ובודאי יושיעהו ה'... אבל אחר שנודע לו שישראל מוכים כדין מפני חטאם, דאג כי לא יופיע עזרת ה' להצילו (ואולי צ"ל להצילן), ולכן "ויירא משה". גם קושיה זו נראה שאפשר ליישב ולהבין כפשוטו, וכדברי מדרש לקח טוב: "הצדיקים אעפ"י שתולין בטחונן בהקב"ה היו יראין". למהר"ל (גבורות ה' פרק יט) דיוק נוסף בלשון הפסוק: "דקדקו ז"ל במלת 'נודע הדבר', דהוי למכתב אכן הגידו הדבר. מה נודע, דמשמע מעצמו נודע? לכך דרשו אותו ז"ל שהיה מש"ר ע"ה מצטער על שעבוד ישראל, וכאשר ראה בהם דלטורין אמר אכן נודע הדבר".

ולענ"ד אפשר לאמר שמתוך הבנה עמוקה של חומרת חטא לה"ר והשפעתו על המשך השעבוד ומניעת הגאולה, מבינים חז"ל שבשביל איש המעלה כמש"ר לא יתכן דבר מדאיג יותר, וכיון שכתוב "ויירא משה", בהכרח שעל כך היה ירא.

טו. וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרג את משה ויברח משה מפני פרעה וישב בארץ מדין וישב על הבאר

וישמע פרעה את הדבר הזה עמדו דתן ואבירם והלשינו עליו.

(שמו"ר)

חז"ל הם שמגלים לנו כיצד שמע פרעה¹⁴. הפסוק אינו מוציא בפירוש את דיבתם הרעה, אלא מסתיר זאת במילים - "וישמע פרעה" - כביכול מאליהם נשמעו הדברים לפרעה. בניגוד לדתן ואבירם עצמם בעלי הלשון הרעה. שתיקתה של התורה עדיפה על פני מלים רבות. היא רועמת בניגודה למעשיהם של דתן ואבירם וזועקת בתוכחתה כלפיהם - הכיצד העזתם לדבר במשה עבדי? הלא הוא דרש את טובתכם, הציל את אחד מכם מללקות ע"י איש ריבו, ואת האחר נסה להציל מהידרדרות לרשע מעשה ההכאה, ועתה התאחדתם לרעה נגדו, הכיצד?!

וישמע פרעה את הדבר הזה

מה שמועה שמע?

בפשטות, הגיע לאזניו השמועה שמושה הרג איש מצרי¹⁵. ואולי שמע פרעה והבין אותו דבר שהבין משה באמרו: "אכן נודע **חדבר**". כלומר, הבין שישנם מלשינים בישראל ומשה מפחד מכך בידועו שהם מעכבים את הגאולה. ואם כך, חשב פרעה, הרי ישראל עתידים עוד להשתעבד תחת עולי, ויכול אוכל לו למנהיגם. על כן אזר פרעה עוז ובקש להרוג את משה.

ויבקש להרוג את משה ויברח משה מפני פרעה

מדוע לא כתוב - ויבקש את משה להרגו?¹⁶ ומדוע כתוב שמושה ברח "מפני פרעה" - האין זה מיותר?

שמא רומז לנו הפסוק שמושה היה כבר בידי פרעה, ולכן לא הוצרך עוד לבקשו ולחפשו, אלא רק ביקש להרגו, ובכל זאת הצליח משה לברוח "מפני פרעה" - מפניו ממש.

שלח פרעה והביאו סיף שאין כמותה ונתנו י' פעמים על צוארו, ונעשה צוארו של משה כעמוד השן ולא הזיקתו שנה' (שה"ש ז, ה): "צוארך כמגדל השן".

(שמו"ד)

המדרש בבואו לתאר את דרך הצלתו של משה מחרב פרעה, מדמה את צוארו לעמוד השן. אפשר לראות את הסמליות שבדמוי זה על פי הגמרא (ערכין טו ע"ב) המלמדת אותנו שהשן היא אחד המחסומים ששם הקב"ה לאדם במוצא פיו כדי שלא ידבר רעות. מחסום זה הוא שהציל את משה מתוצאות דבורם הרע של דתן ואבירם.

14. בגור אריה מסביר את דיוקם של חז"ל: "דאם אחרים הלשינו עליו למה לא שמע עד יום זה, ולא אתמול מיד ביום המעשה". וע"ע בשפתי חכמים.

15. בדברים רבה פ"ב, כ: "כיון ששמע פרעה כך אמר - כמה דברים שמעתי ושחקתי, וכיון שהגיע על שפית דמים תפסו אותו" (ובמשך חכמה פירש שפרעה שמע שאמר משה 'אכן נודע הדבר' שמפני שיש בהם לה"ר ומלשינות לפיכך הם משתעבדים, וא"כ המלשינות למלך היא אצלו חטא ואיסור גדול, לכן קצף פרעה ביותר. ובאברבנאל פירש שפרעה שמע כיצד הגיע משה לידי בתייה).

16. ע"פ מלבים, תורה תמימה, נצ"ב והמדרש.

ויברח משה מפני פרעה

בשעה שאתה רואה השעה חצופה לא תעמוד כנגדה אלא תן לה מקום וכו', וכל מי שעומד כנגד השעה נופל בידה, וכל מי שנותן מקום לשעה, השעה נופלת בידו.

(תנ"י ויצא ה')

אי העמידה כנגד השעה מקורה בידיעה שהקב"ה מנהל את עולמו לאו דווקא בדרך שנראית לעיני בשר פשוטה וראויה יותר, כי לא דרכינו דרכיו ולא מחשבותינו מחשבותיו וכל מאי דעביד רחמנא לטב עביד. בעקבות ידיעה זו באה ההשלמה מרצון ואי התעקשות כנגד התגלות רצון ה', ואז באה עזרה משמים והשעה נופלת בידו.